

Aktualne kierunki rozwoju praktyki sądów rozjemczych na Ukrainie

I. Wprowadzenie

Prawnym wdrożeniem przemian dokonujących się na kanwie najnowszych wydarzeń na Ukrainie: ratyfikacji Umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a Unią Europejską i z Europejską Wspólnotą Energii Atomowej i jej państwami członkowskimi, jest Rozporządzenie nr 5/2015 prezydenta Ukrainy z dnia 12 stycznia 2015 r. Umowy te zawierają w swej treści długofalową strategię rozwoju „Ukraina – 2020”. Strategia ta wyznacza cel, kierunek, *roadmap*, najważniejsze priorytety i strategiczne indykatory obronności oraz gospodarczych, społecznych, organizacyjnych, politycznych i prawnych warunków odbudowy i rozwoju Ukrainy. Za najpilniejszą z wszystkich reform uznano reformę wymiaru sprawiedliwości, jej celem ma być rzeczywiste poszanowanie prawa każdego do sprawiedliwej rozprawy sądowej przed niezależnym, profesjonalnym i bezstronnym sądem oraz zabezpieczenie standardów społecznej kultury prawnej, gwarantujących na Ukrainie zasady prawa.

Reforma sądownictwa na Ukrainie rozpoczęła się wraz z uchwaleniem ustawy „O zabezpieczeniu prawa do sprawiedliwego sądu”, podpisanej przez prezydenta Ukrainy 24 lutego 2015 r. Dalszymi krokami były: zmiany w prawie procesowym, reforma ustawodawstwa o adwokaturze i prokuraturze, o pomocy prawnej dla osób pozbawionych środków materialnych i ustawa o egzekucji wyroków sądowych.

Podstawowe zasady reformy sądownictwa określone zostały w „Strategii reformy ustroju sądów, prawodawstwa i związanych z nimi instytucji prawnych na lata 2015/2020”. Strategia ta została potwierdzona Rozporządzeniem nr 276/2015 prezydenta Ukrainy z 20 maja 2015 r. W strategii tej ustalono, że w chwili obecnej wymiar sprawiedliwości nie spełnia w satysfakcjonującym stopniu wyznaczonych zadań. Najważniejsze tego przyczyny to, m.in.: rozszerzenie kompetencji sądów na wszystkie stosunki prawne, brak instrumentów procesowych umożliwiających przestrzeganie praw i interesów osób,

* Markian Malskyy, dr prawa, adwokat przy Arzinger Law Firm, Lwów.

wliczając w to słabo rozwinięty system alternatywnych metod załatwiania sporów. Z tego powodu wspomniana strategia za jeden z najważniejszych celów reformy wymiaru sprawiedliwości uznała zwiększenie zakresu możliwości alternatywnego (pozasądowego) załatwiania sporów, m.in. przez praktyczne wprowadzenie mediacji i rozjemstwa, rozszerzenie katalogu przypadków leżących w zakresie orzeczniczych kompetencji sędziego rozjemczego lub w których sądy mogą skorzystać z uproszczonych procedur postępowania; sprawdzenie celowości wprowadzenia instytucji sędziego pokoju.

Na Ukrainie wciąż na nowo dyskutowane są możliwości zmian w celu ulepszenia prawa na obszarze narodowego i międzynarodowego sądownictwa rozjemczego. Dyskutowane one są podczas spotkań przy okrągłym stole, na fachowych spotkaniach sędziów rozjemczych, na konferencjach naukowych i podczas innych wydarzeń.

II. Stan ukraińskiego sądownictwa rozjemczego

Międzynarodowe sądownictwo rozjemcze zyskuje z każdym rokiem na znaczeniu jako środek do rozstrzygania sporów podmiotów krajowych z kontrahentami zagranicznymi. Można to wyjaśnić wszechobecną w ukraińskich sądach korupcją, brakiem zaufania zwłaszcza wśród zagranicznych inwestorów, świadomością braków w ukraińskim prawie procesowym, a zwłaszcza licznymi możliwościami sabotowania procesu przez strony, m.in. przez odwlekanie momentu wszczęcia postępowania w sprawie. Do rosnącej popularności międzynarodowego sądownictwa rozjemczego przyczyniają się również zalety postępowania przed sądem rozjemczym; możliwość dokonywania wyboru przez strony: sędziego rozjemczego, miejsca postępowania i zastosowanego prawa oraz możliwość uzyskania uznania orzeczeń sądów rozjemczych o różnych kompetencjach, ostateczność orzeczenia sądu arbitrażowego, elastyczność samego procesu, szybkie tempo postępowania w sprawie; z drugiej zaś strony też oczywiście fakt ratyfikacji przez Ukrainę ważnych porozumień międzynarodowych, m.in. Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych z 1958 r., Konwencji europejskiej o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1961 r. oraz licznych bilateralnych umów inwestycyjnych i innych.

Rosnącą popularność międzynarodowego sądownictwa arbitrażowego potwierdza m.in. sprawozdanie z działalności Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego do spraw gospodarczych przy IHK (Izbie Przemysłowo Handlowej) Ukrainy z 2014 r. Według tego sprawozdania w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 r. Międzynarodowy Sąd Arbitrażowy do spraw gospodarczych przy IHK Ukrainy przyjął do rozpatrzenia 696 spraw, co oznacza wzrost o 268 postępowań w porównaniu z 2013 r. Sąd rozpoznał i rozstrzygnął 356 spraw. Czas trwania postępowań wyniósł:

- dla 160 spraw – od 3 do 4 miesięcy,
- dla 128 spraw – od 5 do 6 miesięcy,
- dla 56 spraw – od 7 do 9 miesięcy,
- dla 9 spraw – od 10 do 12 miesięcy,
- dla 3 spraw – ponad 12 miesięcy.

Sprawozdanie to konstatuje poza tym, że w 2014 r. strony postępowań arbitrażowych pochodziły z 49 krajów, z których 40 należało do tzw. „dalekiej zagranicy”, a 9 do krajów WNP i Ukrainy. Przeważająca liczba sporów dotyczyła umów o dostawę i międzynarodowych umów handlowych oraz łamania wynikających z umów obowiązków płatniczych lub dostawy towarów. Pewna określona liczba sporów dotyczyła jakości dostarczonych towarów, usług i transportu oraz spedycji. Niewiele sporów dotyczyło umów o dzieło, umów poręczyielskich i kredytów.

W związku z tym, że Ukrainę coraz częściej postrzega się jako kraj jurysdykcji proarbitrażowej, warto może dodać, że również ukraińskie sądy państwowe coraz lepiej rozumieją specyfikę postępowań w sprawach o uznawanie i uchylanie międzynarodowych orzeczeń sądów arbitrażowych.

Według przeprowadzonego przez firmę prawniczą Cai & Lenard badania „Ukraina – jurysdykcja sprzyjająca sądownictwu arbitrażowemu: zarys statystyczny i analityczny 2013–2014” poziom odrzuconych orzeczeń, przy zachowaniu zezwoleń na egzekucję orzeczeń sądów arbitrażowych na Ukrainie dla lat 2013 i 2014, wyniósł odpowiednio 10% i 18% wszystkich zbadanych orzeczeń. Najczęściej przy tym zwracano się do państwowych sądów ukraińskich i składano wnioski o uznanie orzeczeń Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego do spraw gospodarczych przy IHK Ukrainy (ok. 46–47% wszystkich wniosków). Statystyka uchyleń orzeczeń sądów arbitrażowych ukazuje, że w ostatnich latach Ukraina zbliża się do poziomu krajów pozytywnie nastawionych do sądownictwa arbitrażowego. I tak sądy krajowe na Ukrainie uchylały około 20–30% wszystkich podważonych orzeczeń sądów arbitrażowych.

Odpowiednio do wspomnianych badań w latach 2013–2014 najczęstszymi powodami odrzuceń egzekucji orzeczeń sądów arbitrażowych były:

- brak przekazania zainteresowanym stronom zgodnie z prawem wymaganej informacji o ustanowieniu sędziego arbitrażowego lub o zamknięciu postępowania arbitrażowego już w momencie stawiania wniosku o egzekucję;
- postępowanie arbitrażowe nie odpowiadało umowie stron.

W ramach tych badań ustalono, że w porównaniu do lat 2011 i 2012 – w latach 2013 i 2014 mniej było przypadków nieudzielenia zezwolenia z powodu nieprzeprowadzenia przez strony postępowania mającego na celu zażegnanie sporu, które było warunkiem przeprowadzenia postępowania rozjemczego. Większość sądów akceptowała

założenia sformułowane w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego Ukrainy nr 15-пп/2002 z dnia 9 lipca 2002 r. w sposób następujący: „nieprzeprowadzanie rozpraw, w związku z postanowieniami umowy o obligatoryjne przeprowadzanie negocjacji w przypadku zaistnienia różnic zdań spowodowanych niespełnieniem lub nieprzepisowym wywiązaniem się z obowiązków nałożonych umową nie stanowi przeszkody do odwołania się do sądu w sprawie ochrony prawnej. Dotyczy to również prawa odwołania się do sądu rozjemczego”.

W związku z tym bardzo ważną rolę odgrywa postanowienie Sądu Najwyższego Ukrainy z 23 kwietnia 2015 r. Postanowienie to, zgodnie z art. 360-367 k.p.c. Ukrainy, reguluje stosowanie normy prawnej dotyczącej wszystkich obdarzonych kompetencjami podmiotów, stosujących w ramach swej działalności zawierający tę normę przepis prawny albo porządkowy; w myśl tego artykułu norma taka musi być uwzględniana podczas rozstrzygania spraw przez inne sądy powszechne.

Sąd Najwyższy w tym postanowieniu potwierdził pierwszeństwo postanowień umów międzynarodowych podczas orzekania o odrzuceniu egzekucji wyroku sądowego. W ten sposób, w sprawie tej, wniosek o udzielenie zezwolenia na egzekucję wyroku sądowego poprzez postanowienia wszystkich instancji został odrzucony. Sądy wyszły z założenia, że wbrew art. 396, ust. 2, cyfra 2 k.p.c. nie zostały przedłożone żadne dowody na przepisowe zawiadomienie oskarżonego o miejscu i czasie rozprawy w sprawie i z tego powodu nie mógł on przedstawić swoich wyjaśnień. Sąd Najwyższy Ukrainy ze swej strony podkreślił, że sąd nie wziął pod uwagę faktu, że przepisy k.p.c. znajdują swe zastosowanie tylko wtedy, gdy odpowiednie stany faktyczne nie są uregulowane przez umowy międzynarodowe oraz że sąd pominął to, że wspomniane umowy międzynarodowe regulują sprawy, które były obiektem rozprawy. Na podstawie tych rozważań Sąd Ukrainy doszedł do następującej konkluzji: „Jako że do spornych stosunków prawnych znajdują zastosowanie przepisy prawa międzynarodowego, fakt niezawiadomienia dłużnika o rozprawie rozjemczo-sądowej w sposób odpowiadający międzynarodowym regulacjom musi zostać udowodniony przez dłużnika jako tę osobę, która sprzeciwia się uznaniu zagranicznego orzeczenia na terytorium Ukrainy”.

W innej sprawie Najwyższy Sąd Ukrainy, w swoich postanowieniach z 15 lutego 2012 r. i z 23 stycznia 2013 r., podczas rozprawy w sprawach cywilnych i karnych (jako sąd rewizyjny) stwierdził, że odroczenie wydania postanowienia o zezwolenie na wykonanie wyroku sądowego jest niemożliwe. Sąd rewizyjny uchylił wyroki sądu pierwszej instancji i sądu apelacyjnego i wniosek odrzucił. Zdaniem sądu, w art. 373 k.p.c. zawarte jest sprawdzenie pytania o odroczenie wykonania decyzji sądu, jednak nie dotyczy to rozjemczej decyzji sędziowskiej, która w przeciwieństwie do decyzji sędziowskiej jest ostateczna, przez co jej wydanie oznacza zakończenie postępowania rozjemczego. Sąd

rewizyjny zwrócił także uwagę na to, że narodowy sąd Ukrainy rozstrzygnął już sprawę praktycznego zabezpieczenia wykonania wyroku zagranicznego sądu, kiedy zezwolił na wykonanie decyzji rozjemczej. Ponadto sąd rewizyjny w uzasadnieniu wyroku kierował się stanowiskiem prawnym zawartym w art. 5 Ustawy Ukrainy „O międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych”, według którego w sprawach uregulowanych przez tę ustawę ingerencja sądownicza jest niedopuszczalna, chyba że jest to przewidziane w ustawie.

Za inny przykład pozytywnego orzecznictwa sądów ukraińskich niech posłuży tu przypadek rozpatrzenia pytania, czy możliwa jest egzekucja odsetków naliczanych na bazie orzeczenia rozjemczego, naliczonych po uprawomocnieniu się wyroku sądu rozjemczego. Osoba naliczająca takie odsetki zwróciła się do sądu dzielnicowego dzielnicy peczerskiej w Kijowie, składając wniosek o uznanie i wykonanie na terytorium Ukrainy ostatecznego orzeczenia rozjemczego koreańskiego sądu gospodarczego o konfiskatę aktywów jednego z ukraińskich przedsiębiorstw. Odpowiedni wyrok sądu rozjemczego skonstatował, że dłużnikowi naliczone zostaną: dług główny, odsetki od długu głównego za różne okresy do momentu wydania wyroku rozjemczego oraz odsetki od niezapłaconej sumy dłużnej, naliczane od momentu wydania orzeczenia rozjemczego. Zgodnie z postanowieniem peczerskiego sądu dzielnicowego w Kijowie z 3 września 2014 r. wniosek powoda został uznany w całości, wydano zezwolenie na egzekucję wyroku sądu rozjemczego. Postanowienie to podtrzymały postanowienia sądu apelacyjnego z 15 października 2014 r. oraz Trybunału do spraw cywilnych i karnych Ukrainy z 30 października 2014 r.

III. Problemy do rozwiązania

Mimo wyżej podanych pozytywnych trendów istnieją na Ukrainie do dziś ważne luki w ustawodawstwie, szczególnie poprawić się muszą normy procesowe. Problemy pojawiają się zarówno przy sądowej kontroli sądownictwa rozjemczego (uznawanie i odrzucanie wyroków rozjemczego sądownictwa międzynarodowego), jak i w związku z sądowym wspieraniem postępowań przed sądami rozjemczymi. Wielkie trudności napotykamy przy egzekucji umów rozjemczych. Zmniejsza to atrakcyjność całego międzynarodowego sądownictwa rozjemczego.

Jednym z najważniejszych problemów prawa ukraińskiego w dziedzinie międzynarodowego sądownictwa rozjemczego, którego rozwiązanie konieczne jest przede wszystkim, jest problem środków zabezpieczenia. Aktualność i znaczenie tego problemu dają się wytłumaczyć obecną sytuacją na Ukrainie: orzeczenia sędziowskie często

nie są wykonywane dobrowolnie, a aktywa dłużnika, jeszcze zanim podjęta zostanie decyzja w sprawie, wyprowadzane są za granicę.

Jak pokazuje to praktyka międzynarodowa i prawo międzynarodowe, kwestia zabezpieczenia pozwu w sprawie przed sądem rozjemczym może zostać rozwiązana zarówno przez sądy narodowe, jak i przez sam sąd rozjemczy podczas rozprawy albo w fazie uznawania wyroku rozjemczego.

W myśl obowiązującego prawa ukraińskiego środki zabezpieczenia przewidziane są do chwili, kiedy toczy się rozprawa; regulują to odpowiednie artykuły 9 i 17 ustawy Ukrainy „O międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych”, artykuł 5 regulaminu Międzynarodowego Sądu Rozjemczego w sprawach gospodarczych przy IHK Ukrainy i cyfra 5 Postanowienia o międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych przy IHK Ukrainy. I tak art. 4 wyżej wspomnianego regulaminu stanowi, że: „Przewodniczący międzynarodowego sądu rozjemczego w sprawach gospodarczych – a po ustaleniu składu sędziowskiego – członkowie sądu mogą na wniosek strony, jeżeli uznają ten wniosek za uzasadniony, ustalić wysokość i formę zabezpieczenia na poczet pozwu. Postanowienie międzynarodowego sądu rozjemczego w sprawach gospodarczych o ustaleniu wysokości i formy zabezpieczenia ma dla stron charakter obowiązujący i pozostaje w mocy do momentu ogłoszenia ostatecznego wyroku w sprawie”.

Na dzień dzisiejszy nie istnieje jednak jeszcze możliwość zwrócenia się o zabezpieczenie na mocy postanowienia sądu rozjemczego bezpośrednio do organów wykonawczych, przewidziana bowiem w prawie procesowym współpraca sądów narodowych z sądami rozjemczymi w tej sprawie praktycznie nie istnieje. Z tego powodu zarządzenie obecnie takich środków podczas rozprawy przed sądem rozjemczym jest niestety niemożliwe. Obowiązująca wersja ustawy Ukrainy „O postępowaniu wykonawczym” zawiera katalog dokumentów, na podstawie których urzędy państwowej służby wykonawczej upoważnione są do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania wykonawczego. Katalog ten nie zawiera decyzji ani postanowień sądów rozjemczych. Jeśli więc strona obciążona takimi środkami lub zakazami nie wykonuje tego zarządzenia, nie ma to dla niej praktycznie żadnych negatywnych skutków prawnych.

Podczas analizy prawa międzynarodowego, regulującego uznawanie i wykonanie orzeczeń sądów rozjemczych, dochodzi się do wniosku, że postanowienie o zabezpieczeniu pozwu, wydane przez sąd rozjemczy, wykonywane jest tak samo, jak każde inne postanowienie wydane w sprawie. I tak art. 1, ust. 4 nowojorskiej umowy o uznawaniu i wykonaniu zagranicznych orzeczeń sądów rozjemczych (1958) przewiduje, że: pod pojęciem „orzeczenia sądu rozjemczego” rozumiane są nie tylko orzeczenia sędziów rozjemczych, wydane w konkretnej sprawie, lecz również te stałych sądów rozjemczych,

uznanych przez strony. Odpowiednio ust. 5, nr 9 postanowienia Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy nr 12 z dnia 24 grudnia 1999 r. stanowi, że: „pod pojęciem orzeczeń rozumie się postanowienia sądu albo sądu rozjemczego, określające obowiązujące dla stron prawa i obowiązki. Mogą być to zarówno wyroki w sprawie, jak i potwierdzona sądowo umowa (lub inny akt godzący), postanowienie (tu także o ściąganiu alimentów) sądu (sędziego) oraz nakaz sądowy”.

Ponadto nowa wersja ustawy wzorcowej UNCITRAL z 2006 r. przewiduje rozszerzenie przepisów o zarządzaniu i przeprowadzaniu środków zabezpieczenia. Ustawa ta przewiduje, że uznawanie i egzekucja środków zabezpieczenia przebiega analogicznie do uznawania i egzekucji środków zabezpieczenia orzeczeń sądów rozjemczych.

Pomimo to na Ukrainie nie wprowadzono odpowiednich zmian w prawie narodowym. Prawo procesowe nie przewiduje żadnych możliwości uznania postanowień o zabezpieczeniu pozwów wydawanych przez sądy rozjemcze, a orzecznictwo ukraińskie stosuje się do ukraińskich przepisów procesowych. Samo przyjęcie określonych norm ustawy wzorcowej UNCITRAL o międzynarodowym sądownictwie rozjemczym nie rozwiąże problemów zabezpieczenia pozwów; pozytywne wyniki można osiągnąć jedynie przez dokonanie obszernych zmian w prawie procesowym Ukrainy. Nawet w świetle istnienia odpowiednich norm procesowych tryb uznawania postanowienia o zabezpieczeniu pozwu, wydanego przez sąd rozjemczy będzie długi i skomplikowany, co w naturalny sposób przyczynia się do zmniejszania efektywności takich środków.

Zabezpieczenie pozwu przez sąd krajowy w fazie rozprawy przed sądem rozjemczym wydaje się niemożliwe do realizacji także w świetle przepisów prawa procesowego. I tak art. 153 ust. 1 k.p.c. Ukrainy stanowi, że: „Wniosek o zabezpieczenie pozwu sprawdzany jest przez właściwy dla sprawy sąd w dniu jego doręczenia, bez informowania pozwanego i innych osób biorących udział w rozprawie”. Artykuł 66 Kodeksu postępowania w sprawach z prawa gospodarczego podkreśla, że: „Sąd gospodarczy jest upoważniony do wszczęcia na wniosek strony, prokuratora lub z własnej inicjatywy przewidzianych w art. 67 tego kodeksu odpowiednich środków dla zabezpieczenia pozwu. Zabezpieczenie pozwu dozwolone jest na każdym etapie postępowania w sprawie, jeśli niezarządzenie tego środka może utrudnić lub uniemożliwić wykonanie orzeczenia sądu gospodarczego”. Wszystko to sprawia, że konieczne staje się równoległe do postępowania rozjemczego przeprowadzenie rozprawy przed sądem krajowym, w której ramach pozw otrzymałby możliwość uzyskania dla siebie odpowiedniego zabezpieczenia.

Rozwiązanie problemu zabezpieczenia pozwu przez sąd krajowy w fazie procesowej zaproponowane zostało w ramach projektu ustawy Ukrainy nr 3366 z dnia 7 października 2013 r. „O środkach zabezpieczania pozwu w celu wsparcia międzynarodowego sądownictwa rozjemczego”. W projekcie tym zaproponowano zmiany w k.p.c.

i przekazanie właściwym sądom krajowym (których powołanie byłoby możliwe po wszczęciu postępowania przed sądem rozjemczym) kompetencji do orzecznictwa w tych sprawach. Sąd właściwy dla sprawy, orzekając o zabezpieczeniu pozwu, miałby opierać się na tych samych przesłankach, według których zabezpieczenie pozwu odbywa się podczas rozpraw przed sądami krajowymi. Mimo że zaproponowany w projekcie ustawy mechanizm zabezpieczania pozwu jest wystarczający i mógłby rozwiązać problemy zarządzania środków zabezpieczenia w szerszym zakresie, projekt ustawy nie został przyjęty.

Nieco inną sytuację obserwujemy podczas uznawania orzeczeń rozjemczych przez sąd krajowy w sprawie głównej. Dnia 22 września 2011 r., art. 394, ust. 1 k.p.c. Ukrainy został uzupełniony o następujące zdanie: „Na wniosek osoby, która wniosła o zezwolenie na wykonanie orzeczenia sądu zagranicznego sąd może podjąć przewidziane w tym kodeksie środki w celu zabezpieczenia pozwu. Zabezpieczenie pozwu jest dozwolone w każdej fazie sprawdzania wniosku, jeżeli nieprzyjęcie zabezpieczenia mogłoby utrudnić lub uniemożliwić wykonanie orzeczenia sądu”.

Możliwość zarządzania środków zabezpieczenia jest więc na Ukrainie dopuszczalna jedynie w fazie uznawania orzeczenia sędziowskiego przez sąd krajowy, co zmniejsza atrakcyjność sądownictwa rozjemczego, a w niektórych przypadkach prowadzi ten rodzaj orzecznictwa niestety *ad absurdum*. Możliwe byłoby rozwiązanie tego problemu poprzez dostosowanie ustawy Ukrainy „O międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych” do ustawy wzorcowej UNCITRAL w brzmieniu z 2006 r. i po dokonaniu odpowiednich zmian w kodeksach postępowania cywilnego i postępowania w sprawach gospodarczych, i przy zacieśnieniu współpracy pomiędzy sądami rozjemczymi i krajowymi oraz organami państwowych służb wykonawczych.

Innym problemem związanym z sądowym wspieraniem międzynarodowego sądownictwa rozjemczego jest postępowanie pomocnicze w postępowaniu dowodowym. W myśl art. 27 ustawy Ukrainy „O międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych” przewiduje się, co następuje: „Sąd rozjemczy lub strona mogą za zgodą sądu rozjemczego wnioskować do właściwego państwowego sądu krajowego o pomoc w zebraniu dowodów”. Do tego wniosku sąd może przychylić się w ramach swoich kompetencji i według obowiązujących go w tym zakresie reguł”. Ponieważ jednak k.p.c. Ukrainy nie zawiera żadnych reguł w tej materii oraz nie zawiera żadnego wiążącego zarządzenia w sprawie wniosku o pomoc w uzyskaniu dowodów, udzielanie przez sądy pomocy w uzyskiwaniu dowodów wydaje się mało realne. Rozstrzygające jest przy tym, że obowiązujący k.p.c. nie odpowiada nawet na pytanie, który z krajowych sądów miałby udzielać pomocy w uzyskaniu dowodów sądom międzynarodowym.

Równie ważnym problemem w sądownictwie rozjemczym na Ukrainie jest sprawa terminów wniosków o uznanie orzeczeń zagranicznych sądów rozjemczych. I tak każda z tych spraw musi przechodzić przez wszystkie trzy instancje. Jeżeli weźmiemy pod uwagę przewidziane procesowo możliwości umorzenia postępowania w sprawie, m.in. przed rozprawą w sprawach związanych ze sprawą, przed informacją zagranicznej strony procesu (odpowiednio do przepisów prawa międzynarodowego), jak również możliwość odroczenia postępowania w sprawie, rozprawa może potrwać wiele miesięcy, a czasem nawet rok albo dwa.

Luki w prawie procesowym istnieją poza tym w wielu przepisach o uchylenie orzeczeń zagranicznych sądów rozjemczych. Odpowiedni artykuł k.p.c. Ukrainy, który reguluje postępowanie o uchylenie orzeczeń rozjemczych, nie uwzględnia bowiem specyfiki międzynarodowego sądownictwa rozjemczego.

Luki prawne znajdujemy też dla przypadków, w których dłużnik pragnie dobrowolnie poddać się orzeczeniu zagranicznego sądu rozjemczego. Dłużnik, aby móc dokonać przelewu odpowiedniej sumy, musi w tym celu obowiązkowo przedłożyć swojemu bankowi tytuł egzekucyjny. Obecnie jednak dla otrzymania tytułu egzekucyjnego niezbędna jest zgoda na egzekucję wydana przez sąd krajowy. Oznacza to, że „dobrowolne” poddanie się orzeczeniu sądu rozjemczego jest możliwe tylko po spełnieniu tych samych warunków, jakie należy wypełnić w przypadku przymusowej egzekucji orzeczenia.

Braki w kodeksie wykonawczym dotyczące orzeczeń sądów rozjemczych generowane są w znacznym stopniu przez przepisy regulujące obrót walutami obcymi. W art. 395 ust. 8 k.p.c. Ukrainy czytamy: „Jeżeli w orzeczeniu zagranicznego sądu suma dłużna podana zostaje w obcej walucie, sąd rozstrzygający wniosek o egzekucję tej sumy podaje jej wartość w walucie krajowej według kursu Narodowego Banku Ukrainy w dniu podjęcia postanowienia”. W myśl tego artykułu egzekucja przez państwowe organy egzekucyjne orzeczenia zagranicznego sądu rozjemczego odbywa się w krajowej walucie. Sytuacja ta prowadzi do co najmniej dwóch znacznych problemów: pierwszy to egzekucja w hrywnie, ponieważ wiele zagranicznych przedsiębiorstw nie posiada kont bankowych w walucie Ukrainy; drugi problem związany jest z ryzykiem, z jakim wiąże się konwersja zagranicznej waluty do krajowej waluty Ukrainy po kursie z dnia postanowienia o uznaniu zagranicznego orzeczenia rozjemczego.

Oprócz wspomnianych luk w prawie nieuregulowana pozostaje także problematyka spraw o uznanie i egzekucję orzeczeń rozjemczych dotyczących grupy pozwanych, zgodnie z orzeczeniem solidarnie odpowiadających za zobowiązania. Obowiązujące prawo nie udziela odpowiedzi na pytania dotyczące postępowania egzekucyjnego przy tego rodzaju zobowiązaniach. Odpowiednio, w myśl art. 392 ust. 2 k.p.c. Ukrainy,

pytanie o zezwolenie na przymusową egzekucję orzeczenia zagranicznego sądu rozpatrywane jest przez sąd krajowy właściwy dla miejsca zameldowania albo pobytu dłużnika. W myśl obowiązującego prawa osoby występujące z wnioskiem o egzekucję muszą wystawić osobne wnioski dla każdego z dłużników, który zobowiązany jest do uiszczenia określonej sumy, i to w miejscu pobytu każdego z nich. Poza tym odpowiedni wniosek musi zawierać prośbę o zezwolenie na egzekucję tylko w tej części, która dotyczy poszczególnego dłużnika.

IV. Propozycje zmian

Korekta odpowiednich braków możliwa jest przede wszystkim na poziomie ustawodawczym. Dlatego, w celu sformułowania odpowiednich przepisów, powołana została grupa ukraińskich specjalistów z dziedziny sądownictwa rozjemczego, która 10 października 2014 r. przedstawiła projekt ustawy „O zmianach w niektórych aktach prawnych Ukrainy (w związku z pytaniami o sądową kontrolę i wsparcie międzynarodowego sądownictwa rozjemczego w sprawach gospodarczych)”.

Projekt ten stanowi jedynie pierwszą fazę rozwoju odpowiednich zmian w przepisach prawa, konsultacje w sprawie następnych kroków prowadzone są dalej, w szczególności w sprawach regulacji środków zabezpieczenia dla wsparcia międzynarodowego sądownictwa rozjemczego. Wskazany tu projekt ustawy w znacznym stopniu reguluje już wiele z wyżej wspomnianych spraw.

Chodzi o ujednolicenie na Ukrainie przepisów prawa i dokładniejszą regulację postępowania dla uznania i egzekucji lub uchylenia decyzji międzynarodowych sądów rozjemczych dla spraw gospodarczych, niezależnie od siedziby sądu rozjemczego, także gdy znajduje się ona poza terytorium Ukrainy. Zaproponowano w tym celu uzupełnienie k.p.c. Ukrainy o nowy rozdział: „O sprawowaniu przez sądy funkcji wspierania i kontroli międzynarodowego sądownictwa rozjemczego”.

Najważniejsze propozycje zawarte w projekcie ustawy to:

- 1) Dla stron umowa rozjemcza gwarantująca możliwość rezygnacji z prawa do podważania decyzji międzynarodowego sądu rozjemczego do spraw gospodarczych w dowolnie wybranym momencie. Zmiany te zaproponowano dlatego, że powody uznania i uchylania orzeczeń międzynarodowego sądu rozjemczego są praktycznie te same. Zmiany umożliwiają zredukowanie liczby postępowań sądowych, przy czym kontrola sądowa międzynarodowego sądownictwa rozjemczego odbywa się podczas rozstrzygania o uznaniu orzeczenia rozjemczego.

- 2) Prawo stron procesu do wnioskowania przed sądem krajowym o połączenie w ramach jednego postępowania wniosku o uznanie lub uchylenie decyzji sądu rozjemczego.
- 3) Zredukowanie liczby instancji sądowych w sprawach dotyczących uznawania i anulowania międzynarodowych orzeczeń sędziowskich do dwóch i wyznaczenia konkretnych sądów: sądu apelacyjnego miasta Kijowa i Najwyższego Specjalistycznego Sądu Ukrainy do orzekania w sprawach cywilnych i karnych. Wprowadzenie odpowiednich zmian proponowane jest przede wszystkim po to, aby ujednolicić orzecznictwo, poprawić jakość kontroli sądowej, udzielić odpowiedzi na pytania dotyczące kompetencji i żeby skrócić czas trwania niezbędnych procedur.
- 4) Ustalenie dwumiesięcznego terminu zarówno dla uchylenia, jak i dla uznania orzeczeń sędziowskich.
- 5) Ustalenie ogólnych wymogów dla powodów zezwalających na zwolnienie z postępowań dowodowych w dziedzinie rozstrzygania sporu przez zagraniczny sąd rozjemczy. Projekt ustawy proponuje, by orzeczenia sądów krajowych obowiązywało następujące postanowienie: „Fakty stwierdzone w sentencji orzeczenia rozjemczego lub orzeczenia międzynarodowego sądu rozjemczego do spraw gospodarczych, na podstawie których na Ukrainie podejmowana zostaje decyzja o egzekucji orzeczeń sądów rozjemczych, o uznaniu i egzekucji orzeczenia międzynarodowego sądu rozjemczego do spraw gospodarczych lub o odrzuceniu uchylenia takiej decyzji nie będą udawdaniowane w postępowaniach dotyczących innych spraw, w których biorą udział te same strony”.
- 6) Wprowadzenie na wniosek dłużnika uproszczonego postępowania w celu wystawiania tytułu egzekucyjnego dla egzekucji orzeczeń zagranicznych sądów rozjemczych. Wyżej wymienione zmiany zostały zaproponowane po to, aby zlikwidować problemy wynikające z niemożności dobrowolnego poddania się egzekucji bez konieczności uzyskania tytułu egzekucyjnego, by konieczność ta nie wiązała się z obowiązkiem przeprowadzenia kompletnego postępowania przed sądem krajowym tylko w celu uzyskania tytułu egzekucyjnego dla orzeczenia zagranicznego sądu rozjemczego. W myśl projektu, kontrola sądowa podczas wystawiania tytułu egzekucyjnego na wniosek dłużnika ograniczałaby się jedynie do spraw związanych z publicznym charakterem i zdolnością do sądownictwa rozjemczego.
- 7) Ustalono miałyby zostać, że przy uznawaniu orzeczeń rozjemczych, przewidujących zapłatę odsetek i/lub sankcje karne, sąd krajowy miałby obliczać sumę tych odsetek i/lub wysokość sankcji karnej i podawać ją w swoim postanowieniu o uznaniu zagranicznych orzeczeń rozjemczych w dniu wydania odpowiedniego postanowienia.

- 8) Poza tym, w ramach postanowienia o uznaniu zagranicznego orzeczenia rozjemczego przeliczenie sumy podanej w tym orzeczeniu na walutę Ukrainy lub inną następuje wyłącznie na wniosek osoby ściągającej. Wyżej wskazane zmiany umożliwiają zlikwidowanie zarówno ryzyka związanego z walutą obcą, jak i problemów związanych ze ściąganiem tych sum w walucie ukraińskiej na rzecz cudzoziemców.
- 9) Dla ujednolicenia przepisów ustawy Ukrainy „O międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych” do k.p.c. Ukrainy miałyby być włączone następujące uregulowanie: jeżeli przed sąd wniesiony zostaje pozew w sprawie będącej przedmiotem orzeczenia rozjemczego, sąd nie uwzględnia tego pozwu, jeżeli pozwany jednocześnie ze złożeniem odpowiedzi na pozew wnosi sprzeciw przeciwko podejmowaniu rozstrzygnięcia przez sąd, chyba że sąd uznałby, że umowa ta była nieważna, nie jest już ważna lub ewentualnie nie może zostać wykonana.
- 10) Dla ujednolicenia przepisów ustawy Ukrainy „O międzynarodowym sądownictwie rozjemczym w sprawach gospodarczych” w k.p.c. Ukrainy ma powstać rozdział o sądzie krajowym, w którego kompetencjach leżałoby prowadzenie postępowań w sprawach o zaskarżenie międzynarodowych orzeczeń rozjemczych w przewidzianym dla tego celu terminie, tak by umożliwić międzynarodowym sądom rozjemczym podjęcie na nowo postępowania rozjemczego lub innych środków, otwierających według opinii międzynarodowego sądu rozjemczego możliwość zlikwidowania powodów zaskarżenia orzeczenia międzynarodowego sądu rozjemczego.
- 11) Wniesienie poprawek do ustawy Ukrainy „O opłatach sądowych”. Projekt ustawy przewiduje znaczne podniesienie opłat sądowych za sprawdzanie wniosków o anulowanie zagranicznych orzeczeń rozjemczych. Mają one wynosić 2% wartości przedmiotu sporu postępowań rozjemczych, minimalnie jednak 12-krotność minimalnego uposażenia (UAH 14 616,00) i najwyżej 120-krotność minimalnego uposażenia (UAH 146 160,00). Przy tym proponuje się ustalenie kosztów sądowych sprawdzenia wniosku o uznanie i egzekucję międzynarodowych orzeczeń rozjemczych w wysokości płacy minimalnej (UAH 1218,00).

V. Podsumowanie

Na Ukrainie daje się w ostatnich latach zauważyć liczne pozytywne trendy w sądownictwie rozjemczym, na które składa się w pierwszej kolejności lepsze zrozumienie przez sądy krajowe specyfiki postępowania w sprawach związanych z sądową kontrolą

sądownictwa rozjemczego. Ważnym sygnałem jest fakt systematycznego wzrostu popularności sądownictwa rozjemczego na Ukrainie. Jednocześnie istnieją w naszym kraju spore luki prawne, zwłaszcza w dziedzinie wsparcia międzynarodowego sądownictwa rozjemczego. Znaczna część koniecznych zmian ustawodawczych została już dokonana, a prace nad poszczególnymi problemami są kontynuowane. Z tego powodu czekamy na odpowiedź ukraińskiego ustawodawcy i mamy nadzieję, że podąży on śladami praktyki międzynarodowej, a odpowiednie zmiany (jeśli zostałyby wprowadzone) zwiększą atrakcyjność Ukrainy na polu międzynarodowym jako kraju, którego wymiar sprawiedliwości nastawiony jest pozytywnie do sądownictwa rozjemczego.

